

Ljelja Dobronić

PROGRAM POVIJESNOG MUZEJA HRVATSKE ZA
ISTRAŽIVANJA MATERIJALNE KULTURE
FEUDALIZMA
(I S I A F)

Arheološki muzeji u Hrvatskoj i arheološki odjeli regionalnih muzeja vrše iskapanja i istražuju arheološki materijal od prethistorije do XII, eventualno XIII stoljeća. Povijesni instituti i katedre za nacionalnu povijest relativno se malo bave medievistikom a istražuju pretežno na temelju pisanih povijesnih izvora, već objavljenih ili čuvanih u arhivima. Muzeji (mislim tu na Povijesni muzej Hrvatske i muzeje kulturnohistorijskog tipa gradova i regija) uspjeli su skupiti i skupljaju građu uglavnom od XVII stoljeća nadalje, jer je starije vrlo rijetka, a obilnije je i brojnije ona koja potječe iz nama bližih vremena. Sedamnaesto je stoljeće u našim muzejima vrlo oskuđno zastupeno, a prethodna (XVI, XV i XIV) svode se na slučajno nađene pojedinačne predmete.

Povijesni muzej Hrvatske uočio je ne samo nedostatak muzejskog materijala, već i veliko nepoznavanje činjenica o materijalnoj kulturi u Hrvatskoj u razdoblju visokog srednjeg vijeka, odnosno razvijenog feudalizma od XIII do XVII stoljeća. Ta je pojava prilično razumljiva kad se zna da su u onim krajevima, koji su potpali pod Turke a bili su stara kulturna središta (kao Like; Slavonija i Šr.), centri života u srednjem vijeku - burgovi, građanske podgrađe, crkve i samostani - razoreni. U sjeverozapadnoj Hrvatskoj a Gorskim kotarom i Hrvatskim primorjem, koji su održali kontinuitet hrvatske državnosti u personalnoj uniji s ugarskim kneževima a od 1527. s Habsburgovcima, srednjovjekovni je život postupno zamjenjivan sve novijim oblicima života, pa su se i opet u mnogo slučajeva živa srednjovjekovna žarišta pretvarala u ruševine i gubio im se trag.

Bez sumnje se danas - bez obzira na to promatra li se srednji vijek s gledišta Povijesnog muzeja Hrvatske ili interesa nacionalne povijesti općenito - ne možemo više zadovoljiti samo poznavanjem političke povijesti koju nam uglavnom daje naša historiografija, ni samom povijesti likovnih umjetnosti i književnosti kojima se bave te grane znanosti. Nedostaje nam poznavanje svih onih komponenti i predmeta koji su ispunjali svakidašnjicu i koji ljudski život čine ljudskim i u velikoj mjeri daju karakteristiku pojedinoj epohi. Taj nedostatak i potrebu da se upozna golemo područje svakodnevnog života čovjeka svih klasa u srednjem vijeku uvidjele su i mnoge druge sredine. Kao primjer navodim Austrijsku akademiju znanosti koja je prije pet godina osnovala poseban "Institut für mittelal-

terliche Realien" (Institut za materijalnu kulturu srednjeg vijeka) u Kremsu.

Povijesni muzej Hrvatske nije mogao, dakako, ići tako daleko. Ono što je on mogao bilo je: 1) konstatirati taj nedostatak i potrebu da se on pomalo uklanja i 2) izraditi dugoročni program istraživanja materijalne kulture feudalizma (kratica: ISMAF).

Program ISMAF sastoji se od dva radna područja sa zajedničkim ciljem u završnoj fazi: rezultati rada imali bi se stopiti u jedinstvenu i širokoobuhvatnu sliku života u Hrvatskoj u dugom razdoblju srednjovjekovnog feudalizma.

Jedno je radno područje predviđeno ISMAF-om istraživanje pisanih povijesnih izvora, to jest vađenje iz njih podataka koji se odnose na najrazličitije oblike materijalne kulture epohe feudalizma. Podaci se imaju unositi na kartice prema unaprijed utvrđenim grupama tema, od kojih spominjem samo neke:

imena gradova i drugih naselja	rudnici
ceste	solane
mostovi	obrta
burgovi	alat
građanska podgrađa	lov
crkve	ribolov
samostani	trgovačka roba
oranice	novci i dr.
šume	

Mnogi podaci koji će se nalaziti na karticama, svrstani i iskorištavani na različite načine, eventualno i kompjuterski obrađivani: za jedno kraće razdoblje (desetljeća ili godinu), za jedan kraj ili grad i sl. mogu u daljnjim proučavanjima doista dati sliku života a pretvoreni u zemljopisne karte ili druge grafičke oblike prikazati Hrvatsku ili pojedine njezine dijelove s obzirom na naseljenost (tipove i gustoću naselja), prometnu mrežu, poljoprivredne kulture i sl. Upornim i sistematski organiziranim radom dobrih latinista i "glagoljaša" mogla bi se za nekoliko godina dobiti vrlo plastična i dosad nepoznata slika Hrvatske u kasnom srednjem vijeku, i obilna građa za različite daljnja istraživanja.

Drugo radno područje ISMAF-a odnosi se na arheološka iskopevanja i istraživanja kasnosrednjovjekovnih lokaliteta koji se nalaze u ruševinama ili pod zemljom. Tu su ne samo mogućnosti, već i potrebe vrlo velike, jer se kod nas na tome radilo malo. Sasvim izuzetno vršena su iskapanja kojeg burge a već su i takvi pojedinačni zahvati dali značajne rezultate. Tako je, na primjer, zajednički rad Restauratorskog zavoda Hrvatske i Povijesnog muzeja Hrvatske 1972. i 1973. godine na Garić-gradu iznio na vidjelo upravo rafinirane oblike peći visoke gotike u Moslavini, uz neke druge detalje.

Budući da se za poznavanje materijalne kulture srednjovjekovnog feudalizma ne možemo ograničiti samo na istraživanja burgova, već je potrebno upoznati i druge oblike naselja i stanovanja srednjovjekovnog čovjeka, kao što su građanska naselja u podgrađima burgova ili drugdje (npr. slob. kralj. trgovišta), eventualno i kmetske sela, pa samostane i naselja uz neke crkve. Povijesni muzej Hrvatske stavio je u svoj srednjoročni plan arheoloških istraživanja dva, za naš srednji vijek vrlo značajna i kompleksna lokaliteta.

Prvi objekt planiranog arheološkog iskopavanja je kasno-srednjovjekovni kompleks Modruš kod Josipdola u općini Ogulin. Taj kompleks, koji je od XII do XVI stoljeća (tj. do pada pod Turke) bio važno sjedište feuda knezova Krčkih Frankopana, Krbavsko-modruške biskupije i Modruške županije, leži na brdu 680 m nadmorske visine na obroncima Kapele. Sastoji se od burge impozantnih dimenzija, danas u ruševinama. Ispod njega se nalazilo građansko naselje u podgrađu, u kojem je bilo sjedište Krbavsko-modruške biskupije s katedralom i više drugih sakralnih objekata uz brojne stambene zgrade. Podgrađe je s burgom na brijegu bilo spojeno obrambenim zidovima a njegovi se ostaci nalaze pod zemljom. Postoje ozbiljne pretpostavke da su se u Modrušu tiskale stare glagoljske knjige.

Kasnosrednjovjekovni kompleks Modruš po kompleksnosti svojih dijelova s raznolikim funkcijama u prošlosti i po svojem povijesnom i kulturnom značenju jedinstven je lokalitet kasnosrednjovjekovne Hrvatske koji bi, kad se temeljito istraži i prouči, mogao pružiti mnoštvo podataka i materijalnih ostataka za poznavanje života feudalaca, građana i crkvenih vlasti u stoljećima (XIII-XVI) koja su kod nasas tog gledišta potpuno nepoznata.

Drugi je objekt našeg arheološkog plana sakralno-fortifikacionog karaktera. Ti je cistercijske opatske crkve sa samostanom i utvrdama u Topuskom. Jedini sačuvani i impozantan gotički luk pročelja, koji se mnogo fotografira i reproducira, upravo poziva da se otkopaju dijelovi tog kompleksa koji se nalaze pod zemljom da bi se dobio uvid u organizaciju samostanske zgrade, stilske karakteristike gotike cistercijske crkve i obrambeni sistem koji ih je u XIII i XIV stoljeću zaštitivao. Možda se u tom redu nađe i ne ostatak kuća građana ili seljaka u blizini toga crkvenog sjedišta.

Smatramo da bi arheološki zahvati, popratna istraživanja uz njih i neophodno potrebni konzervatorski zahvati na ta dva značajna, a međusobno raznorodna, kompleksa mogli odgajanjem kadrova i izgrađivanjem metoda stvoriti školu naše medievalistike na terenskim radovima. Stečena iskustva mogla bi se kasnije primjenjivati u istraživanju drugih lokaliteta.

Programu ISMAF (istraživanje materijalne kulture feudalizma) usputni je, ali također važan cilj da izgrađuje i unapređuje pojedine discipline pomoćnih povijesnih nauka, vezane

za materijalnu kulturu. Mislimo tu na povijesnu topografiju i toponomastiku, kastelologiju, heraldiku i dr.

Uvjere i smo da će se na prvi pogled neefektni poslovi vađenja podataka iz pisane povijesne građe i iskapanje ostataka na terenu međusobno upotpunjavati i da će nam nakon izvjesnog broja godina takve rada prikazati Hrvatsku kasnog srednjeg vijeka, odnosno u predtursko doba, odnosno u feudalnom društvenom uređenju, u dosad uglavnom nepoznatoj, po mogućnosti što potpunijoj i realnoj slici. A to je i cilj tog programa.

Konačno: u ISMAF je uključena i izdavačka djelatnost. Predviđa se, naime, izdavanje znanstvenih, a i popularnih publikacija s rezultatima istraživanja, kao i objavljivanje povijesnih izvora iz razdoblja feudalizma.